

Рецензия

за дисертацията за придобиване на научната степен „доктор на науките“
на Ивайло Буров на тема „Фонетични и фонологични универсалии при асимилационните
процеси“ от проф. д-р Тодор Бояджиев

Дисертацията на гл. ас д-р Ивайло Буров е посветена на една от най-честите универсални звукови промени в езиците. Веднага трябва да кажа, че за краткото време откакто той работи в катедрата по Романистика успя да се прояви като активен изследовател с широки познания и, което е особено характерно за него, с нов, свеж и оригинален подход при решаването на неизяснени проблеми. Очевидно е, че интересите на И. Буров са главно в областта на фонетиката и фонологията. Затова говорят както публикуваната монография за сандхи, така и деветте впечатляващи публикации по темата на представената за защита докторска дисертация. В нея той стъпва на основата на своите познания за фонетичните особености на различни по тип езици и се стреми да подходи към тях по нов начин, вглеждайки се внимателно в системната същност на асимилацията, за да изясни подробно традиционните представи за характера на асимилационните процеси. За него те далеч не са напълно изяснени. Затова и той активно насочва своите усилия в тази област с много внимателен и предубеден начин. Дисертационният труд на И. Буров представя едно полезно изследване по сравнителна фонетика и фонология, което съдържа примери от много езици, анализи, съпоставки и наблюдения, които заслужават висока оценка. Новостта на идеите е увлякла изследователя и той е бил принуден да обхване огромен материал и литература върху тях. Макар че разгледаните от него проблеми са много и разнообразни, предложеното монографично изследване за тях оставя впечатление, че е написано с вдъхновение и вътрешна убеденост в предложените идеи и подходи. Затова трудът се чете с лекота въпреки сложността на разгледаните проблеми.

Дисертацията е с обем от 521 с. Поставените цели и задачи да се изследва типологията, динамиката и мотивацията на асимилационните процеси, търсейки при тях фонетични и фонологични универсалии и предлагайки за тях нов теоретичен модел за анализ на сегментните процеси, са определили ясната, разгърната и добре премислената ѝ композиция. Трудът е така структуриран, че в отделните му части (Увод, 7 глави и Заключение) да се обхванат както широкият обхват на теоретичните и методологичните проблеми, така и решаването на конкретните задачи.

С голям научен принос в теоретичната фонология са трите уводни глави на дисертацията. В тях за пръв път се поставят и осветляват изключително важни задачи – за уподобяване на сегментите и за разработването на нова теория за анализиране на всички процеси, свързани с него. В първата глава *Естество и типология на асимилационните процеси* въз основа на пет различни по своя характер критерия И. Буров подробно групира асимилациите, като обогатява традиционното деление с редица нови междинни категории с нови 22 признака. Подялбата по толкова много признаци на автора е без аналог в досегашната фонологична литература, която разглежда взаимодействието между сегментите и връзката между асимилацията и коартикулацията. Ясното разграничение на двата процеса е важна предпоставка за разбиране динамиката на звуковите промени на фонетично и фонологично равнище и за улавяне разликите между контекстуално обусловените алофони и фонемните варианти.

Особено внимание заслужава и втора глава – *Теория за вътрешната структура на градивните частици на фонемата*. В нея за пръв път на български език подробно и с критичен поглед се прави обзор на основните фонологични теории за качеството на звуковите сегменти. Критичният патос в изложението е отправен главно към бинарната теория на Якобсон, Чомски и Хале и към генеративната и постгенеративната фонология и абстрактния схематизъм в тях. Буров поддържа мнението си, че трябва да се търсят мостове между различните изследователски позиции и/или езиковедски школи в съвременното проучване на езиците. Многообразието от различаващи се и дори противоречащи си подходи има и положителен смисъл, когато трябва да се изгради цялостна и нова концепция. С критичните си бележки той цели да подготви въвеждането на разработения в дисертацията нов модел за анализ на конкретните асимилационни явления, основните принципи на който модел излага в третата глава – *Теория за относителната бинарност и йерархия на признаците*. Особено продуктивно в тази глава е убеждението на автора, че традиционният подход трябва да се осъвремени и обогати, за да се преодолее еднообразието и повърхностното разглеждане на езиковите промени. Безспорно е, че Буров плува общо взето успешно в дълбоките води на съвременната фонология, когато се стреми както да извлече от обзорите всички полезни за своята теза идеи, така и да изрази ясно и категорично своето несъгласие от лингвистична гледна точка на старите тези. Новият модел, наречен ТОБЪП, в чиито рамки той структурира анализа на асимилационните прояви, му позволява успешно да ги анализира, да прекрачи еднообразния схематизъм на дескриптивизма и му дава богата информация за установяване на универсалии при асимилациите.

Конкретните и безспорни приноси на автора се откриват в следващите четири глави. В тях разгърнато и последователно се анализират в контекста на сегментната фонетика и фонология и в теоретичната и концептуална рамка на ТОБЪП и принципите на геометричните теоретични модели неконтактните вокални асимилации и хармонии, вокално-консонантните асимилации и хармонии, консонантните хармонии и контактните консонантни и вокални хармонии. За откриването на фонетични и фонологични универсалии при асимилационните процеси се съпоставят данни от 250 езика, говорени в различни краища на света. Авторът проследява и редица вторични контрасти, които създават условия за промени на формантните структури, появата на блокери и антиципации, които прегледно и ясно се формализират в схеми и формули. Отчита се в тях алофонният и фонемният характер на промените в сегментния и морфологичен контекст при тяхното проявление. Буров защитава необходимостта от формализацията им като средство за обясняване и предсказване на фонологичните процеси, когато в тях се преплитат артикулационните жестове в потока на речта и реализирането им в рамките на няколко сегмента едновременно. Би било трудно да се разкажат всички установени от автора асимилационни особености, открити от него с голяма осведоменост и опитност в областта на сегментната фонетика и фонология, за универсалните асимилационни процеси и за ареалното им разпространение. Трябва да отбележа също така, че всяка глава завършва с изводи и обобщения, които сполучливо изпълняват медиаторската си функция спрямо добронамерените читатели и бъдещи последователи на създадената от него меодология за анализ.

В общирното *Заключение* Буров сумира резултатите от приложението на ТОБЪП в изследването си. В него той реабилитира артикулационната фонология и акустичните

признаци в сегментната теория, но без да поставя под съмнение разработения въз основа на тях теоретичен модел.

Библиографията на дисертацията обхваща 19 страници и 343 препратки от огромната общолингвистична и фонологична литература за различни езици, която коректно цитира.

Авторефератът представя добре съдържанието на дисертацията и отразява точно и вярно приносните моменти в нея.

След всичко казано дотук ще подчертая отново, че рецензираната дисертация е един полезен, оригинален новаторски труд, в който за пръв път в нашето съпоставително езикознание се разглеждат пълно уподобяването на сегментите в много езици. Той е не само завоевание за автора си, но и забележителен принос в съвременната теоретична фонология. Въпреки някои спорни и хипотетични моменти в дисертацията трябва да признаем, че предложената в нея методология за анализ без страх и колебание пред възникналите трудности е необходима и напълно приемлива. Поради всичко това предлагам с пълна убеденост на научното жури да присъди на гл. ас. д-р Ивайло Буров научната степен „доктор на филологическите науки“ (научна специалност 2.1. Филология. Общо и сравнително езикознание) за дисертацията му *Фонетични и фонологични универсалии при асимилационните процеси*.

Рецензент:

Проф. д-р Тодор Бояджиев